

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 93 1972

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, Uppsala 1973

Om man till allt detta lägger Per Erik Wah- lunds ömsinta och roande teckning av 1700- talspekorlisten Sesemans »olyrisk biograf», blir mångsidigheten mitt i all tematisk infalls- vinkling nästan bedövande stor. Trots att den metodiska precisionen i flera bidrag inte är hundraprocentigt finslipad, torde festskriften i sin bredd, vidsyn och materialrikedom ha egen- skaper som i högsta grad bör tilltala festföre- målet själv, likaväl som den bör vara predesti- nerad att länge brukas i skilda forskar- och studiekamrar.

Ingemar Algulin

Den moderne roman og romanforskning i Norden. Innlegg ved den 8. studiekonferense over skandinavisk litteratur 10.-14. aug. 1970, Bergen, red. Harald Noreng. Universitetsforla- get. Bergen, Oslo, Tromsø 1971.

I augusti 1970 höll International Association for Scandinavian Studies sin åttonde konfe- rens över skandinavisk litteratur, närmare be- stämt över temat: den moderna romanen och romanforskningen i Norden. De föredrag som därvid hölls finns nu tillgängliga i bokform och erbjuder en ofta stimulerande och ytterst varierande lektyr. Här är självfallet inte ut- rymme för en rättvisande presentation av de inalles femton bidragen; och eftersom katalog- arior i dylika sammanhang sällan blir njutbara, nöjer jag mig med en allmän karakteristik och några axplock.

Boken sönderfaller i enlighet med konferen- sens tema i två huvudkategorier: de bidrag som består av analyser av skönlitterära texter och de som ger en ofta mera teoretisk orientering om romanforskningens situation i olika länder. Johan Borgens »Jeg» och Lars Gyllenstens »Juvenilia» analyseras av respektive Sven Møl- ler Kristensen och Hans Isaksson som exempel på »den moderna identitetskrisen». Møl- ler-Kristensen visar hur huvudpersonen i Borgens roman, Matias Roos efter förlusten av barn- domens självklara trygghet upplever en jagupp- lösning, hur han strävar att finna en väg i kaos, en väg mellan den totala friheten och för- ändringen å ena sidan och den tillrättalagda accepterade rollen å den andra. Mot Borgens huvudperson som söker sitt jag spelar Isaksson ut »Kain-Gyllenstens» strävan »att bryta ner sin identitet», och han belyser problematiken i »Juvenilia» med en genomgång av Gyllenstens annorstädes deklarerade teorier om personlig- heten och maskspelet.

Under den lösliga rubriken »Tre romaner med mer eller mindre tradisjonell menneske- og miljøtegning» behandlas ganska summa-

riskt Vesaas »Fuglane» och Laxness' »Det gjen- funne paradiset» och, mera utförligt, William Heinesens »De fortabte spillemaend», där Glyn Jones gör en ytterst uppskattande analys av romanen med tyngdpunkt på dess förening av realistisk epik och mytskapande symbolik. Så när som på vissa pressade namnsymboliska tolkningsförslag och en del odistinkta paralle- ller till musikaliska former utgör Jones' uppsats ett övertygande och givande bidrag till förstå- elsen av denna dubbelbottnade roman.

Mest spännande är kanske problematiken kring »Tre dokumentariske kollektivromaner». I dessa tre bidrag behandlas Väinö Linnas »Okänd soldat» av Annamari Sarajas, Hans Scherfigs »Frydenholm» av Elias Bredsdorff och Per Olof Enquists »Legionärerna» av Sven Linnér. Bredsdorff redogör i sin långa och ini- tierade uppsats (som med sina humoristiska po- änger måste utgjort ett fängslande föredrag) för den dokumentära bakgrunden till ockupa- tionsromanen, av vars gott och väl 150 perso- ner han menar sig ha kunnat identifiera 120. Inte så att Scherfig enbart plockar in verkliga personer till någon sorts collage; det finns alla variationer från enkla namnförvrängningar till den mera komplicerade gestaltningen av huvud- personerna. Så t. ex. urskiljer Bredsdorff i port- rättet av överläraren Torben Magnussen tre verkliga förebilder, bland dem författaren och motståndsmannen Hans Kirk och Scherfig själv. Om huvudpersonerna stuckyvis må ha verkligt underlag, är de ändå fiktiva skapelser, påpekar Bredsdorff. Men de äger bortom fiktionen ett annat slag av verklighet genom att de gestaltar livsöden som var och en som upplevt ocku- pationstidens Danmark känner igen. De är om man så vill typiska.

Bredsdorff är här inne på ett problem som är centralt i Sarajas analys av Linna, när hon försvarar hans högst individualistiska roman mot kritik för bristande dokumentär sanning: »Att nå en dokumentär och politisk sanning är lättare med en konstnärs individuella intui- tion och åskådning än med hjälp av dokument- collage utan försök till syntes.» (42) Inför ett sådant yttrande skulle Aristoteles förnöjd kun- na konstatera att hans distinktion mellan histo- rieskrivning och dikt alltså äger giltighet, ännu förnöjdare då han får än mera vatten på sin kvarn av Sven Linnér i dennes inträngande analys av sanningsfrågan i Enquists »Legionä- rerna». Med all reverens för Enquists källstu- dier vill Linnér betrakta det dokumentariska »inte som en fråga om fakticitet utan om lit- terär teknik», dvs. den från den klassiska rea- listiska romanen välkända tekniken att genom »precisa sakuppgifter ge ett intryck av faktici- tet» (72). På samma sätt som Scherfig skapar

också Enquist en gestalt med byggstenar från enskilda i och för sig »verkliga» intervjuobjekt. I detta tillvägagångssätt, konstaterar Linnér, bryter författaren mot »historievetenskapens elementära spelregler» och skapar en »typisk sanning» (79).

Men den avgörande frågan vid bedömningen av Enquists roman — och här rör Sven Linnér vid något verkligt centralt — är huruvida han med sitt utnyttjande av dokumentärt primärmaterial, av sekundärlitteratur och av den realistiska romanens gängse verkningssmedel lyckats ge en bild av baltutlämningen som »tillåter påstående om detta skeende (analyser, kritik, konklusioner)» (82). Svaret blir nej, eftersom, konstaterar Linnér, författaren på vägen hin- ner upptäcka hur ideologiskt styrda alla reaktioner är, vilket gör honom själv osäker i sitt moraliska ställningstagande. Denna upptäckt leder, menar Linnér, till en fixering vid den ideologiska aspekten till förfång för en allmänt humanitär och allmänt moraliskt giltig ståndpunkt. Jag tror att det är en viktig punkt som Sven Linnér här satt fingret på. Fakta talar sitt tydliga språk, brukar det sägas, men det är författaren som väljer (eventuellt omedvetet) och sovrar i sitt material, det är författaren som sammanfogar bitarna till en estetisk helhet, det är genom hans ögon läsaren tvingas att se ett aldrig så dokumentärt historiskt förlopp. Dokumentärromanen sådan den exemplifieras av Linna, Scherfig, Enquist och många andra är och förblir dikt och inte historiskrivning, det illustrerar dessa tre uppsatser tydligt.

Det ligger i sakens natur att de uppsatser som vill orientera om läget på romanforskningens område lätt blir katalogartade. Bertil Romberg ger en pedagogiskt klar och instruktiv och dessutom rolig översikt över romanforskningen i Norden och han följs av rapporter från USA, Västryskland och DDR. Avslutningsvis följer så den sociologiskt inriktade romanforskningen med Maurice Graviers presentation av Lucien Goldmann som krona på verket. Gravier ger ett i lämpliga delar kritiskt och uppskattande referat av Goldmanns idéer, framför allt i »Pour une sociologie du roman» och konstaterar, som man väl måste göra, att trots de revolutionerande teorierna den praktiska tillämpningen på skönlitterära texter verkar ovanligt litet nymodig. Och trots sin omiskännliga vilja att efter förmåga vara med på de goldmannskt-marxistiskt-strukturalistiska noterna, kan Gravier inte undertrycka ett litet tvivel på att Don Quijote, Wilhelm Meister och Julius Sorel låter sig restlöst förklaras utifrån marknadsföringens ekonomi.

Gunilla Bergsten

Actes du Ve congrès de l'Association internationale de littérature comparée (Belgrade 1967), utg. av N. Banašević. Belgrad 1969. Swets & Zeitlinger, Amsterdam.

Den femte internationella komparatistkongressen i Belgrad 1967 hade tre huvudtemata: 1/ »Les courants littéraires en tant que phénomènes internationaux»; 2/ »Littérature orale et littérature écrite»; 2/ »Les littératures slaves et leurs interprétations dans les autres littératures». Kongressen hade samlat över trehundra deltagare av vilka en tredjedel bidrog med föreläsningar eller rapporter. I den mäktiga volymen kongresshandlingar har 86 föreläsningar publicerats av vilka något flera än hälften behandlade det första temat. Den manstarkaste delegationen kom som vanligt från USA, men östländerna i Europa svarade för halva antalet föreläsare.

Om dylika siffror säger något om de olika nationallitteraturernas röststyrka blir man som svensk nedstäm. Ingen svensk föreläsare uppträdde, inte heller behandlades några ämnen med anknytning till Sverige, och när en enda föreläsare råkade nämna en svensk författare, Peder Sjögren, så gjordes han till »romancier norvégien» (s. 395). Sådan är situationen åtminstone enligt dessa kongresshandlingar som emellertid inte är kompletta.

Till största delen är detta en självklar konsekvens av vår språkliga isolering, men tystnaden behövde lika självklart inte vara total. Man läser i ett par föredrag om hur det hållits symposier kring stora nationella diktare i Polen för att utröna deras internationella position, och man börjar undra över hur svenska litteraturforskare sköter sin utrikesrepresentation. Måste vi råka in i en politisk situation där den nationella identiteten är lika hotad som polackernas innan vi förstår att samla oss kring de svenska stämmor som hörts i världen?

Nu är internationella manifestationer av litteraturforskning förvisso inte problemfria i något avseende eller någon innebörd av ordet. Först och främst språkligt: kongresshandlingarna är tryckta på franska, engelska, tyska, italienska eller spanska i Jugoslavien, och tryckfelen är följaktligen legio, i många fall inte bara löjliga utan direkt meningsförstörande. För flertalet föreläsare betydde språkbegränsningen att de måste använda ett främmande uttrycksmedel, och det vet alla hur oerhört svårt det är för just litteraturforskare, som är så beroende av att kunna förmedla nyanser. Svårigheterna är enorma redan för den som läst tre moderna språk under ett stort antal skolår. Med de språkliga förutsättningar som vi nu anser oss ha råd att ge våra forskar-